CLASS : 10th (Secondary) **Code No. 1908**

Series : Sec. M/2017

रोल नं० | | | | | | | | | | |

SET : B

संस्कृत

(Academic/Open)

(Only for Fresh Candidates)

शेमुषी (नई पुस्तक)

(Morning Session)

*समय : **3** घण्टे]* *[पूर्णांक : **80***

- *कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित प्रश्न **16** हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिये गये **कोड नम्बर** तथा **सेट** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/पन्ने न छोड़ें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें।*
- *कृपया प्रश्नों का उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

निर्देश :

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुवाच्यलेखोऽपेक्ष्यते।

खण्डः 'क'

(अपठित–अवबोधनम्)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा अधस्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतपूर्णवाक्येन लिखत – $4 \times 2 = 8$

यस्य वित्तं भवति तमेव जनं लोकाः कुलीनं मन्यन्ते, शास्त्रविदं स्वीकुर्वन्ति, गुणग्राहिणं स्थापयन्ति, वक्तारम् उद्घोषयन्ति, रूपवन्तं च आभणन्ति। धनप्रभावेण अपूज्यः पूज्यते, अगम्यो गम्यते, अवन्द्यो च वन्द्यते। धनस्यैव एषः प्रभावः यत् कुरूपोऽपि सुरूपो कथ्यते, निरक्षरोऽपि विद्वान् मन्यते, निष्कुलीनः च कुलीनः उद्घोष्यते।

प्रश्नाः

(क) लोकाः कं कुलीनं मन्यन्ते ?

(ख) कः धनप्रभावेण पूज्यते ?

(ग) कुरूपोऽपि कस्य प्रभावेण सुरूपः कथ्यते ?

(घ) अवन्द्यो कस्य प्रभावेण वन्द्यते ?

खण्डः 'ख'

(रचनात्मकं–कार्यम्)

2. (क) भवती सौम्या। विद्यालयतः शैक्षिक-भ्रमणाय भुवनेश्वरं गन्तुम् अनुमतिं धनराशिं च प्राप्तुम् स्वपितरं प्रति लिखितं पत्रं मञ्जूषाप्रदत्तैः पदैः पूरयित्वा उत्तर-पुस्तिकायां लिखत –

$4 \times 1 = 4$

परीक्षाभवनम्

तिथिः

माननीयाः पितृवर्याः,

सादरं प्रणमामि।

मम (i) .... परीक्षा समाप्ता। मम विद्यालयस्य अध्यापिकाः शैक्षिक (ii) .... नेष्यन्ति। एतदर्थं पञ्चशतं (iii) .... दातव्यानि। यदि भवतः (iv) .... स्यात् तर्हि अहम् अपि गच्छेयम्। अतः कृपया उपर्युक्ता राशिं प्रेषयित्वा माम् अनुगृहीतां कुर्वन्तु। सर्वेभ्यः मम प्रणामाः निवेदनीयाः।

भवतां प्रिया

सौम्या

मञ्जूषा

रूप्यकाणि, प्रथमसत्रीया, अनुमतिः, भ्रमणाय।

(ख) निर्दिष्टं चित्रं दृष्ट्वा प्रदत्तवाक्यानि पठित्वा च मञ्जूषाप्रदत्तैः उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत — $4 \times 1 = 4$

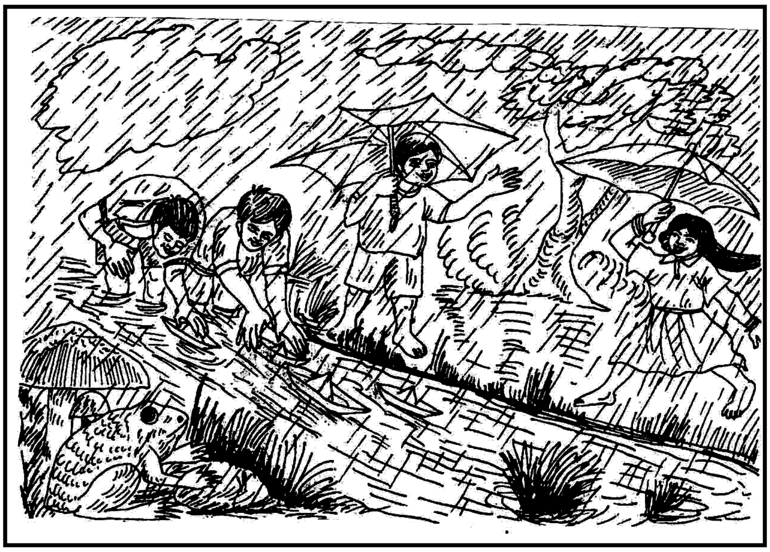

प्रश्नाः

(i) .... दिनम् अस्ति।

(ii) जले .... सञ्चाल्यन्ते।

(iii) एका बालिका आतपत्रं ....।

(iv) .... बालकाः कर्गदनौकाया मनोरंजनं कुर्वन्ति।

मञ्जूषा

उपविष्टाः, कर्गदनौकाः, मेघाच्छन्नम्, धारयति।

खण्डः 'ग'
(पठित–अवबोधनम्)

3. अधोनिर्दिष्ट गद्यांशस्य हिन्दीभाषायां सरलार्थः लेखनीयः –

1 × 4 = 4

इमान् भूषणमार्जनसमर्थान् तुषान् स्वर्णकारेभ्यो देहि। तेभ्यो लब्धाभिः काकिणीभिः काष्ठानि स्थालीं शरावद्वयं चाहर।

अथवा

गच्छ, गच्छ, जम्बुक। त्वमपि किञ्चित् गूढप्रदेशम्। यतो व्याघ्रमारीति वा शास्त्रे श्रूयते तयाहं हन्तुमारब्धः परं गृहीतकरजीवितो नष्टः शीघ्रं तदग्रतः।

4. अधोनिर्दिष्ट श्लोकस्य हिन्दीभाषायां सरलार्थः लेखितव्यः – 1 × 4 = 4

शरीरायासजननं कर्म व्यायामसंज्ञितम्।

तत्कृत्वा तु सुखं देहं विमृद्नीयात् समन्ततः।।

अथवा

निमित्तमुद्दिश्य हि यः प्रकुप्यति,

ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति।

अकारणद्वेषि मनस्तु यस्य वै,

कथं जनस्तं परितोषयिष्यति।।

5. अधस्तनसूक्तिषु ***द्वयोः*** भावार्थः स्पष्टयितव्यः – $2 \times 2 = 4$

(क) व्यायामं कुर्वतो जन्तोस्तद्बलार्धस्य लक्षणम्।

(ख) बुद्धिर्बलवती सदा।

(ग) हरिततरुणां ललितलतानां माला रमणीया।

(घ) नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।

6. अधः प्रदत्तं गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्ट-प्रश्नोत्तराणि संस्कृतेन लिखत – $3 \times 1 = 3$

ततस्तया वृद्धदासी साभिप्रायमालोकिता। तस्य हस्तात् प्रस्थमात्रं धान्यमादाय स्वगृहस्य चत्वरे तं प्रक्षालितपादम् उपावेशयत्। ततः तान् सुरभीन् शालीनातपे किञ्चिद् विशोष्य मुहुर्मुहुः परिवर्त्य समायां भूमौ अघट्टयत्। तुषेभ्यस्तण्डुलान्पृथक् कृत्वा धात्रीमुक्तवतीमातः! इमान् भूषणमार्जनसमर्थान् तुषान् स्वर्णकारेभ्यो देहि।

(क) साभिप्रायं का अवलोकिता ?

(ख) तुषाः कीदृशाः कथिताः ?

(ग) शालीन् किं कृत्वा कुमारी समायां भूमौ अघट्टयत् ?

7. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नयोः उत्तरे संस्कृतेन लेखितव्ये –

$2 \times 1 = 2$

विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम्।

अश्वचेत् धावने वीरः भारस्य वहने खरः।।

(क) अश्वः कस्मिन् वीरः भवति ?

(ख) भारस्य वहने कः वीरः भवति ?

8. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – $3 \times 1 = 3$

(क) आरोग्यं व्यायामात् उपजायते।

(ख) महानगरेषु वाहनानाम् अनन्ताः पङ्क्तयः धावन्ति।

(ग) मुनिः स्वकार्यसंलग्न आसीत्।

9. प्रश्नपत्रे लिखितान् श्लोकान् विहाय "शेमुषी भाग-2" स्वपाठ्य- पुस्तकात ***एकं*** श्लोकं संस्कृतभाषायां लिखत। $1 \times 4 = 4$

खण्डः 'घ'

(अनुप्रयुक्त–व्याकरणम्)

10. (क) व्यंजनसन्धेः अथवा गुणसन्धेः परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। $1 \times 2 = 2$

(ख) द्वन्द्वसमासस्य अथवा द्विगुसमासस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। $1 \times 2 = 2$

(ग) करणकारकस्य अथवा सम्प्रदानकारकस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। $1 \times 2 = 2$

11. अधोलिखितानाम् अव्ययपदानां सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयत –

3 × 1 = 3

(क) यथा राजा .... प्रजा। (तत्र, तथा)

(ख) यावत् दीयते .... धनस्य सदुपयोगः वर्तते।

(तावत्, तत्र)

(ग) कक्षात् .... मा गच्छ। (अन्तः, बहिः)

12. प्रदत्तोपपदविभक्ति वाक्येषु उचित विभक्ति प्रयोगं कुरुत –

4 × 1 = 4

(क) ग्रामं .... वृक्षाः सन्ति। (परितः, पुरतः)

(ख) .... बलिः। (भूतस्य, भूतेभ्यः)

(ग) .... बहिः एकः सरः अस्ति। (नगरेण, नगरात्)

(घ) जीवनं विभवं ....। (सह, विना)

13. यथानिर्दिष्टं शब्दरूपाणि लिखत – 4 × 1 = 4

(क) 'राम' शब्दस्य तृतीया एकवचने।

(ख) 'साधु' शब्दस्य पंचमी एकवचने।

(ग) 'मति' शब्दस्य सप्तमी एकवचने।

(घ) 'अस्मद्' शब्दस्य द्वितीया बहुवचने।

14. यथानिर्दिष्टं धातुरूपाणि लिखत – $4 \times 1 = 4$

(क) 'नम्' लट्लकार, म० पु०, एकवचने।

(ख) 'कथ्' लोट्लकार, प्र० पु०, बहुवचने।

(ग) 'पत्' लृट्लकार, उ० पु०, द्विवचने।

(घ) 'कृ' लङ्लकार, प्र० पु०, एकवचने।

15. अधोलिखितेभ्यः क्रियापदेभ्यः उपसर्गान् पृथक् कृत्वा लिखत –

$3 \times 1 = 3$

(क) संस्करोति।

(ख) अनुसरति।

(ग) प्रतिवदति।

खण्डः 'ङ'

(बहुविकल्पीय प्रश्नाः)

16. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्त वैकल्पिक चतुर्षु उत्तरेषु ***एकं*** शुद्धम् उत्तरं लिखत – $16 \times 1 = 16$

(क) 'गावः + च' अत्र किं सन्धियुक्तपदम् ?

(i) गाश्च

(ii) गावच

(iii) गेश्च

(iv) गावश्च

(ख) 'यत्रास्ते' इति पदस्य कः सन्धिविच्छेदः ?

(i) यत्र + आस्ते

(ii) यत्रा + ते

(iii) यः + ते

(iv) यत्र + ते

(ग) 'उपनदी' इति पदस्य विग्रहम् ?

(i) नद्याः समीपम्

(ii) नद्यै समीपम्

(iii) नदीम् समीपम्

(iv) नद्याम् समीपम्

(घ) 'आत्मरक्षायै' इति पदे कः समासः ?

(i) द्विगु

(ii) तत्पुरुष

(iii) द्वन्द्वः

(iv) बहुव्रीहिः

(ङ) 'अनादरः' इति पदस्य विलोमपदम् ?

(i) समादरः

(ii) आनदरः

(iii) आदरः

(iv) आनादारः

(च) 'दुर्लभः' इति पदस्य विलोमपदम् ?

(i) सुकरः

(ii) सुलभः

(iii) सुखदः

(iv) सुलभा

(छ) 'भार्या' इति पदस्य पर्यायपदम् ?

(i) माता

(ii) भारया

(iii) पत्नी

(iv) कन्या

(ज) 'नगरम्' इति पदस्य पर्यायपदम् ?

(i) वनम्

(ii) उपवनम्

(iii) काननम्

(iv) पत्तनम्

(झ) 'मृ + क्त' इति संयोगे किं रूपम् ?

(i) म्रितः

(ii) मिरतः

(iii) मृतः

(iv) मृत्

(ञ) 'उपेत्य' इति पदे कः प्रत्ययः ?

(i) क्विप्

(ii) व्यत्

(iii) क्यप्

(iv) ल्यप्

(ट) 'त्रयोदशः' इति पदे का संख्या ?

(i) 13

(ii) 23

(iii) 33

(iv) 43

(ठ) '20' इति पदे किं संख्यावाचीपदम् ?

(i) विंशतिः

(ii) चतुर्विंशति

(iii) विशतीः

(iv) त्रिंशत्

(ड) 'उदात्तरम्यः' समुदाचारः अत्र किं विशेष्यपदम् ?

(i) उदात्त

(ii) उदात्तरम्यः

(iii) रम्यः

(iv) समुदाचारः

(ढ) 'हृदयग्राही स्पर्शः' अनयोः पदयोः किं विशेषणम् ?

(i) स्पर्शः

(ii) हृदयग्राही

(iii) हृदय

(iv) ग्राही

(ण) घटिकां दृष्ट्वा समयेन रिक्तस्थानं संस्कृतपदेन पूरयत –

(i) अहं सायं .... पठनाय गच्छामि।

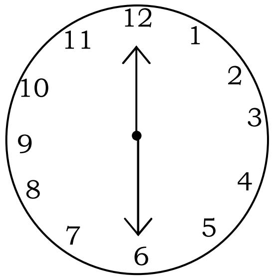

(ii) रमेशः .... शयनाय गच्छति।